

	משנה: כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵי אֲמָר [ישעיה ס כא] וְעַמְּךָ כָּלֵם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ נֶצֶר מְטוּעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְּפַאֵר וְאֵלוֹ שְׂאֵין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא,	אפילו עבריינים וחייבי מיתות בית דין.
		אף שיש בידם מצוות רבות אחרות
(1)	האומר אין תחית המתים מן התורה,	רש"י: הכי גרסינן האומר אין תחיית המתים מן התורה - שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מניין לתחיית המתים מן התורה, ואפילו יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא, הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו ולאמונתו, וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא:
(2)	ואין תורה מן השמים,	
(3)	ואפיקורוס.	המבזה חכמי ישראל ותורתם.
(4)	רבי עקיבא אומר, אף הקורא בספרים החיצונים,	פרש קהתי.
(5)	והלוחש על המכה ואמר [שמות טו כו] כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך.	מולול בקדושת ה'.
(6)	אבא שאול אומר, אף ההוגה את השם באותיותיו.	
	שְׁלֹשָׁה מַלְכִים וְאַרְבָּעָה הִדְיוּטוֹת אֵין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.	מנו את אלה משום שהיו גדולי עולם שהיתה בהם חכמה ותורה מרובה (אזאת בלעם אף שהיה נכרי - משום שהיה נביא).
	שְׁלֹשָׁה מַלְכִים, יִרְבֵּעַם, אַחָאָב, וּמְנַשֶּׁה.	מלכים שהחטיאו את עם ישראל באופן חמור.
	רבי יהודה אומר, מְנַשֶּׁה יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֵי אֲמָר [דברי הימים ב לג] וַיִּתְּפַלֵּל אֵלָיו וַיַּעֲתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ.	הרי שעשה תשובה גדולה!
	אָמְרוּ לוֹ, לְמַלְכוּתוֹ הִשְׁיבּוּ וְלֹא לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא הִשְׁיבּוּ.	אמנם התחרט ותשובתו הועילה שלמלכותו השיבו, אך לא לחיי עוה"ב.
	אַרְבָּעָה הִדְיוּטוֹת, בַּלְעָם, וְדוֹאָג, וְאַחִיתָפֵל, וְגַחְזִי.	
(1)	גמרא: וכל כך למה תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה	מדה כנגד מדה: לא מאמינים בהמשכיות ← לא מקבלים (אין חלק). למשל: טביעת מצרים בים סוף כנגד [שמות א כב] וַיִּצֹו פְּרָעָה לְכָל עַמּוֹ לְאֹמַר כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הִיאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ.
	דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מניין שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה שנאמר [מלכים ב ז א] וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שָׁמְעוּ דְבַר ה' וְגוֹי קָעַת מִחַר סָאָה סֵלֶת בְּשָׁקֶל וְסָאָתִים שְׁעָרִים בְּשָׁקֶל בְּשַׁעַר שְׁמִרֹן וּכְתִיב [מלכים ב ז ב] וַיַּעַן הַשְּׁלִישׁ אֲשֶׁר לְמִלְכָּה נִשְׁעַן עַל יָדוֹ אֶת אִישׁ הָאֵלֹהִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה ה' עֹשֶׂה אַרְבּוֹת בְּשָׁמַיִם הִיְהִיָּה הַדְּבַר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הַנְּכָה רֵאָה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֵאָכֵל. וּכְתִיב [מלכים ב ז כ] וַיְהִי לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בְּשַׁעַר וַיָּמָת.	השליש מפקפק בדברי אלישע ועונשו שיראה ולא יקבל.
	ודילמא קללת אלישע גרמה ליה	טענה: קללת אלישע היא שגרמה לעונשו (ולא הקב"ה).
	דאמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפילו על חנם היא באה	הגורם לעונש היא קללת החכם שפועלת אפילו אם טעה (חינם).
	אם כן לכתוב קרא וירמסוהו וימות מאי בשער על עסקי שער	הכתוב מזכיר שוב "בשער", למרות שברור שישב בשער ופקפק. ללמד על עסקי שער, על שלגלג ואמר שגם אם יפתח ה' שערים בשמים לא יהיה כן, לכן נענש. מדה כנגד מדה. מהרש"א: יש לפרש כאן גם "שער" במשמעות של מחיר קצוב לסחורות, שהרי עלה שער תבואות בזמן מצור, וניבא אלישע שירד השער.
(2)	אמר רבי יוחנן מניין לתחיית המתים מן התורה?	
	שנאמר [במדבר יח כח] וַיִּתְּתֶם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן.	נאמר לפני הכניסה לארץ - למרות שזו מצוה (תרומת מעשר) התלויה בארץ.

וכי אהרן לעולם קיים והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנין לו תרומה	והרי אהרון נפטר לפני הכניסה
אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו תרומה	← הוא יקבל כשיקום לתחיה. בינתיים בניו.
מכאן לתחיית המתים מן התורה.	
דבי רבי ישמעאל תנא לאהרן כאהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים	טענה כנגד: הכוונה כי אהרון מסמל את שבת הכהונה.
אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מניין שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ שנאמר [דברי הימים ב לא ד] וַיֹּאמֶר לְעַם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לְתֵת מִנְת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן יִחְזְקוּ בְּתוֹרַת ה'. כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת	מנת - את חלקם (תרומות ומעשרות) יש לתת רק עמ"נ שיחזקו בתורת ה', אחרת לא.
אמר רב אחא בר אדא אמר רב יהודה כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ כאילו נותנה לפני ארי מה ארי ספק דורס ואוכל ספק אינו דורס ואוכל אף כהן עם הארץ ספק אוכל בטהרה ספק אוכל בטומאה	יש לשמור דיני טומאה וטהרה.
רבי יוחנן אמר אף גורם לו מיתה שנאמר [ויקרא כב ט] וּמָתוּ בּוּ פִי יִחַלְלוּ.	לא לתת כך שיחללו.
דבי רבי אליעזר בן יעקב תנא אף משיאו עון אשמה שנאמר [ויקרא כב טז] וְהִשְׂיֵאוּ אוֹתָם עֲוֹן אֲשֶׁמָה בְּאֲכָלָם אֶת קִדְשֵׁיהֶם.	
תניא רבי סימאי אומר מניין לתחיית המתים מן התורה?	
שנאמר [שמות ו ד] וְגַם הִקְמַתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּם לְתֵת לָהֶם אֶת אֲרֶץ כְּנָעַן. לכם לא נאמר אלא להם	למרות שהאבות למעשה לא זכו לקבל את הארץ (היו גרים, למשל אברהם נזקק לקנות את מערת המכפלה).
מכאן לתחיית המתים מן התורה:	
(צד"ק ג"ם גש"ם ק"ם סימן):	סימנים לזכור.
שאלו מינין את רבן גמליאל מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים אמר להם מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קיבלו ממנו	[דברים לא טז] וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּךְ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנְהוּ אַחֲרַי אֶלְהִי נֹכַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָּא שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וְעַזְבֵנִי וְהִפֵּר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ:
(4.1) מן התורה דכתיב [דברים לא טז] וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּךְ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם	קם - הכוונה למשה. המהרש"א - רבן גמליאל סבר כי ברגע שלי"פסיק" אין הכרע, יש להשתמש במילה המסופקת לשני הכיוונים.
אמרו לו ודילמא וקם העם הזה וזנה	קם - הכוונה לעם. נב זו אחת מ-5 המקראות שאין להן הכרעה (ראה מסכת סוטה).
(4.2) מן הנביאים דכתיב [ישעיה כו יט] יִחְיֶי מֵתֶיךָ נְבִלְתֵי קְדוּמוֹן הַקִּיצוּ וְרִנְנוּ שִׁכְנֵי עֶפְרַיִם כִּי טַל אֹרֶת טַלְךָ וְאָרֶץ רְפָאִים תִּפִּיל.	
ודילמא מתים שהחיה יחזקאל	טענה כנגד: ישעיה מדבר על החיאת המתים שיעשה יחזקאל.
(4.3) מן הכתובים דכתיב [שיר השירים ז י] וְחִכְךָ כִּיִּין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוּדֵי לְמַיִשְׁרִים דּוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים.	
ודילמא רחוש מרחשן שפוותיה בעלמא כרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר שנאמר [שיר השירים ז י] דּוֹבֵב שְׁפָתַי יִשְׁנִים.	דובב שפתי ישנים - ש"רק" שפתי המתים בקבר ידברו.
(4.4) עד שאמר להם מקרא זה [דברים א ח, יא ט, יא כא] אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאֲבֹתֵיכֶם לְתֵת לָהֶם. לכם לא נאמר אלא להם	
מיכן לתחיית המתים מן התורה	
(5) ויש אומרים מן המקרא הזה אמר להם [דברים ד ד] וְאִתְּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלֶכֶם הַיּוֹם. (פשיטא דחיים כולכם היום, אלא אפילו ביום שכל העולם כולם מתים אתם חיים) מה היום כולכם קיימין אף לעולם הבא כולכם קיימין.	החיים שלכם דבקים בנצחיות הקב"ה. אפילו ביום שכולם מתים.
(4.1) שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים? ויודע מה שעתיד להיות?	

	אמר להו תרווייהו מן המקרא הזה שנאמר [דב' לא טז] "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנֶנְךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה".	
	ודילמא [דב' לא טז] "וקם העם הזה וזנה".	
אם תפרשו "וקם העם" אז לפחות תדע שהקב"ה יודע מה עתיד להיות.	אמר להו נקוטו מיהא פלאג בידייכו דיודע מה שעתיד להיות.	
	איתמר נמי אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים? ויודע מה שעתיד להיות? שנאמר [דברים לא טז] הֲנֶנְךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם וְגו'.	
הראתי שספרי המינים מזוייפים.	תניא אמר רבי אליעזר ברבי יוסי בדבר זה זייפתי ספרי מינים שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה אמרתי להן זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאתם אומרים אין תחיית המתים מן התורה הרי הוא אומר [במדבר טו לא] הִכָּרַת תִּפְרֹת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָה בָּהּ. הכרת תכרת בעולם הזה עונה בה לאימת לאו לעולם הבא.	
	אמר ליה רב פפא לאביי ולימא להו תרווייהו מהכרת תכרת אינהו הוו אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם כתנאי הכרת תכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא דברי רבי עקיבא	
הכרת - עולם הזה. תכרת - עולם הבא.	אמר לו רבי ישמעאל והלא כבר נאמר [במדבר טו ל] אֵת ה' הוא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָהּ. וכי שלשה עולמים יש אלא ונכרתה בעולם הזה הכרת לעולם הבא הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם	
ומה אם עונה בה"י?	בין רבי ישמעאל ובין רבי עקיבא עונה בה מאי עבדי ביה? לכדתניא יכול אפילו עשה תשובה תלמוד לומר עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה.	
אני משוכנעת שהמתים יקומו.	שאלה קליאופטרא מלכתא את רבי מאיר אמרה ידענא דחיי שכבי דכתיב [תהילים עב טז] וְנִצְיָצוּ מְעִיר פְּעֻשָׁב הָאָרֶץ.	
	אלא כשהן עומדין עומדין ערומין או בלבושיהן עומדין אמר לה קל וחומר מחיטה ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין צדיקים שנקברים בלבושיהן על אחת כמה וכמה	
	אמר ליה קיסר לרבן גמליאל אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי	

אמרה ליה ברתיא שבקיה ואנא מהדרנא ליה שני יוצרים יש בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח אמר לה זה שיוצר מן המים אמרה לו מן המים צר מן הטיט לא כל שכן דבי רבי ישמעאל תנא קל וחומר מכלי זכוכית מה כלי זכוכית שעמלן ברוח בשר ודם נשברו יש להן תקנה בשר ודם שברוחו של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה אמר ליה ההוא מינא לרבי אמי אמריתו דשכבי חיי והא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר הלכו ובנו אותו לימים נפלו אמר להם חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים אמרו לו אין אנו יכולין כעס עליהם ואמר להן במקום שאין מים ועפר בניתם עכשיו שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה ואם אי אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כלו בשר שמא תאמר לזמן מרובה עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחד למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות אמר ליה ההוא מינא לגביהא בן פסיסא ווי לכו חייביא דאמריתון מיתי חייך דחייך מיתי דמיתי חייך אמר ליה ווי לכו חייביא דאמריתון מיתי לא חייך דלא הוו חיי דהוי חיי לא כל שכן אמר ליה חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמותך מינד אמר ליה אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול

הבטחת אי"י וגבולותיה:

תנו רבנן בעשרים וארבעה בניסן איתנטילו דימוסנאי מיהודה ומירושלים כשבאו בני אפריקיא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב [במדבר לד ב] אֶרֶץ כְּנָעַן לְגַבְלֶתֶיהָ. וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר [בראשית ט כה] וַיֹּאמֶר אֶרֶוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֶבְדִּים יִהְיֶה לְאַחֲיוּ. עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי? ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להם אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהן אמר להן מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר [שמות יב מ] וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה שוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם דכתיב [בראשית כה יב] וְאֵלֶּה תִּלְדֹּתַי יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֲבִרְהָם וְכֵתִיב [בראשית פרק כה יט] וְאֵלֶּה תִּוְלָדֹתַי יִצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם. אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהן אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה שנאמר [בראשית כה ה-ו] וַיִּתֵּן אֲבִרְהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק. וְלִבְנֵי הַפִּילִגְשִׁים אֲשֶׁר לְאֲבִרְהָם נָתַן אֲבִרְהָם מִתְּנֹתַי. אב שנתן אגטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום מאי מתנות אמר רבי ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם טומאה

יצר הרע:

אמר ליה אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאת שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא אמר לו חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל אחד סומא אמר לו חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל פרדס אמר להן בכורות נאות היכן הן אמר לו חיגר כלום יש לי רגלים להלך בהן אמר לו סומא כלום יש לי עינים לראות מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד אף הקדוש ברוך הוא מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנאמר [תהילים נ ד] קִקְרָא אֵל הַשָּׁמַיִם מַעַל וְאֵל הָאָרֶץ לְדִין עֲמוֹ. יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדון עמו זה הגוף: אמר ליה אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב אמר ליה אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי אמר ליה הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב אמר ליה כדי ליתן שלום לקונה שנאמר [נחמיה ט ו] וַצָּבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִיִּים. אמר ליה ותיתי עד פלגא דרקיע ותתן שלמא ותיעול משום פועלים ומשום עוברי דרכים ואמר לו אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה אמר לו משעת יצירה אמר לו אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח ואינה מסרחת אלא משעת פקידה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר [איוב י יב] וַיִּפְקְדֵתְךָ שָׁמַיְתָא רִיחֵי. ואמר לו אנטונינוס לרבי מאימתי יצר הרע שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה אמר לו משעת יצירה אמר לו אם כן בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר [בראשית ד ז] לְפֶתַח חַטָּאת רִבְיָ.

ריש לקיש רמי כתיב במ עור ופסח הרה ויולדת יחדו וכתוב [ישעיה פרק לה ו] אִזּוּ יִדְלַג פְּאִיִל פֶּסַח וְתָרַן לְשׁוֹן אֱלֹם פִּי נִבְקָעוּ בְּמִדְבָּר מִיִּם וַיִּנְחָלִים בְּעַרְבָה. הא כיצד עומדין במומן ומתרפאין עולא רמי כתיב בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וכתוב [ישעיה סה כ] פִּי הַנֶּעֱרַר בְּךָ מֵאֵה שְׁנָה יָמוּת. לא יהיה משם עוד עול ימים לא קשיא כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים ועובדי כוכבים מאי בעו התם הנך דכתיב בהו ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות וכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה

שבעתים כאור שבעת הימים לא קשיא כאן לימות המשיח כאן לעולם הבא ולשמואל דאמר **אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד גליות בלבד** לא קשיא כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה רבא רמי כתיב אני אמית ואחיה וכתוב מחצתי ואני ארפא אמר הקדוש ברוך הוא מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי ואני ארפא תנו רבנן אני אמית ואחיה יכול שתהא מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג תלמוד לומר מחצתי ואני ארפא מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מיכן תשובה לאומריין אין תחיית המתים מן התורה

תניא אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר [שמות טו א] **אָז יִשִּׁיר מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' . שֵׁר לֹא נֹאמַר אֶלֶּא יִשִּׁיר מִכֶּאֱן לַתְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה כִּי־צִא בְּדַבַּר אֶתְּהָ אֹמֵר [יהושע ח ל] אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַה' . בְּנֵה לֹא נֹאמַר אֶלֶּא יִבְנֶה מִכֶּאֱן לַתְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה אֶלֶּא מַעַתָּה [מלכים א יא ז] אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בְּמָה לְכִמּוֹשׁ שְׁקָץ מוֹאֵב . **הכי נמי דיבנה** אלא מעלה עליו הכתוב כאילו בנה.**

אמר רבי יהושע בן לוי מניין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר [תהילים פד ה] **אֲשֶׁר־יֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יִהְלֹךְ סֶלָה** . היללך לא נאמר אלא יהללך מכאן לתחיית המתים מן התורה

ואמר רבי יהושע בן לוי כל האומר שירה בעולם הזה זוכה ואומרה לעולם הבא שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללך סלה

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מניין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר [ישעיה נב ח] **קוֹל צְפִינְךָ נִשְׁאֹו קוֹל יַחְדּוֹ יִרְנְנוּ וְגוֹי רִינְנוּ לֹא נֹאמַר אֶלֶּא יִרְנְנוּ מִכֶּאֱן לַתְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה**

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן עתידין כל הנביאים כולן אומרים שירה בקול אחד שנאמר [ישעיה נב ח] **קוֹל צְפִינְךָ נִשְׁאֹו קוֹל יַחְדּוֹ יִרְנְנוּ** .

[הקדמת הרמב"ם לפרק חלק]

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כו' - ראיתי לדבר בכאן בעיקרים רבים באמונה גדולים ונכבדים עד מאד. הוי יודע כי בעלי התורה נחלקו דעותיהם בטובה שתגיע לאדם בעשיית המצות שצונו בהם השיי ע"י משה רבינו ע"ה וברעה שתמצא אותו, כשיעבור עליהם מחלוקת רבות מאד לפי השתנות שכליהם, ונשתבשו בהם הסברות שיבוש גדול עד שכמעט לא תמצא בשום פנים אדם שנתבאר לו דבר זה, ולא תמצא בו דבר מוחלט לשום אדם אלא בשיבוש גדול:

כת ראשונה...

סוברת כי הטובה הוא גן עדן וכי הוא מקום שאוכלים ושותים בו מבלי עמל הגוף ובלי יגיעה, ושיש להם בתים מאבנים טובות ומטות מוצעות במשי, ונהרות מושכות יין ושמיים מבושמים והרבה דברים מזה המין. וכי הרעה הוא גיהנם והוא מקום בו ער באש שבו שורפין הגויות ומצטערים שם בני אדם במיני הצער והעינוי יאריך סיפורם. והכת הזאת הביא ראייה על סברתם מדברי רבותינו ז"ל וממקראות הכתב שפשטם נאותים למה שהם אומרים לכולו או לרובו:

וכת שניה...

תסבור ותחשוב שהטובה המיחלת הוא ימות המשיח מהרה יגלה, וכי באותו הזמן יהיו בני אדם כולם מלאכים כולם חיים וקיימים לעד ויגביהו בקומתם וירבו ויעצמו עד שיושיבו כל העולם לעד לעולם, ואותו המשיח כפי מחשבתם יחיה בעזר הי"ת, וכי באותן הימים תוציא הארץ בגדים ארוגים ולחם אפוי ודברים הרבה כאלה שהם מן הנמנעות. וכי הרעה היא שלא יהיה האדם מצוי באותן הימים ולא יזכה לראותו, ומביאין ראייה בדברים רבים מצויים לחכמים ובכתובים במקרא יסכים פשטם למה שהם אומרים או לקצתו:

וכת שלישית...

תחשוב כי הטובה שנקוה תחיית המתים, והוא שיחיה האדם אחר מותו ויחזור עם קרוביו ובני ביתו ויאכל וישתה ולא ימות עוד, וכי הרעה היא שלא יחיה אחר מותו עם אותם שיחיו, ומביאים ראייה על זה במאמרים רבים מצויים בדברי החכמים ובפסוקים מן המקרא, שפשוטם יורה על מה שהם אומרים או על קצתו:

וכת רביעית

תחשוב כי הכוונה שתגיע לנו בעשיית המצות היא מנוחת הגוף והשגת התאוות העולמיות בעוה"ז, כמו שומן הארצות ונכסים רבים ורוב הבנים ובריאות הגוף והשלום והבטחון, והיות המלך מישראל והיותנו שולטים על מי שהצר לנו, והרעה שתשיגנו כשנכפור על התורה היפך העניינים האלה, כמו מה שאנחנו פה היום בזמן הגלות, ויביאו ראייה כפי סברתם מכל המקראות שבתורה והקללות וזולתם ומכל אותם הסיפורים הכתובים במקרא:

וכת חמישית...

והם הרבה מחברים העניינים האלה, כולם ואומרים כי התוחלת הוא שיבא המשיח ויחיו המתים וכנסו לגן עדן ויאכלו שם וישתו ויהיו בריאים כל ימות עולם:

אבל זו הנקודה הנפלאה ר"ל העוה"ב מעט תמצא בשום פנים שיעלה על לבו, הוא שיחשוב או שיקח זה העיקר או שיאמר זה השם על איזה דבר הוא נופל, אם הוא תכלית הטובה או אחת מן הדעות הקודמות הוא התכלית, או שיבדיל בין התכלית ובין הסיבה המביאה אל התכלית, אבל מה ששואלים העם כולו ההמון והמבינים היאך יקומו המתים ערומים או לבושים, ואם יעמדו באותן תכריכין עצמן שנקברו בהם ברקמתם ובציורם ויפוי תפירתם או במלבוש שיכסה גופם בלבד וכשיבוא המשיח אם יהיו שם העשיר והדל או אם יהיו בימיו חזק וחלש, והרבה שאלות כאלו בכל עת.

ואתה המעיין בספר זה תבין זה המשל שאני ממשיל לך ואז תכין לבך ותשמע דברי בכל זה:

שים בדעתך כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה וזהו הטוב הגדול לו לענין מה ששיג מן השלמות, אלא שהוא למעוט שניו וחולשת שכלו אינו מבין מעלת אותו הטוב ואל מה שיגיעהו בשבילו מן השלמות, ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד שהוא יותר שלם ממנו שיזרז אותו על הלמוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שנותיו, ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים או תאנים ואתן לך מעט דבש, ובוזה הוא קורא ומשתדל לא לעצם הקריאה לפי שאינו יודע מעלתה אלא כדי שיתנו לו אותו המאכל, ואכילת אותן המגדים אצלו יקר בעיניו מן הקריאה וטוב הרבה בלא ספק, ולפיכך חושב הלימוד עמל ויגיעה והוא עמל בו כדי שיגיע לו באותו עמל התכלית האהוב אצלו והוא אגוז אחד או חתיכה דבש, וכשיגדיל ויחזיק שכלו ויקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד מלפנים וחזר לאהוב זולתו, יזרז אותו ויעוררו תאוותו בו מאותו הדבר החמוד לו, ויאמר לו מלמדו קרא ואקח לך מנעלין יפים או בגדים חמודים, ובוזה ישתדל לקרא לא לעצם הלימוד

אלא לאותו המלבוש, והבגד ההוא נכבד בעיניו מן התורה והוא אצלו תכלית קריאתו, וכאשר יהיה שלם בשכלו יותר ויתבזה בעיניו זה הדבר ג"כ ישים נפשו למה שהוא גדול מזה, ואז יאמר לו רבו למוד פרשה זו או פרק זה ואתן לך דינר אחד או ב' דינרין, ובכך הוא קורא ומשתדל ליקח אותו הממון, ואותו הממון אצלו נכבד מן הלמוד, לפי שתכלית הלמוד אצלו הוא שיקח הזהב שהבטיחוהו בו, וכשיהיה דעתו גדול ונקלה בעיניו זה השיעור וידע שזה דבר נקל יתאוה למה שהוא נכבד מזה, ויאמר לו רבו למוד כדי שתהיה ראש ודיין ויכבדוך בני אדם ויקומו מפניך כגון פלוני ופלוני, והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלה זו ותהיה התכלית אצל מכבוד שיכבדו אותו בני אדם וינשאוהו וישבחו אותו.

וכל זה מגונה

ואמנם יצטרך למיעוט שכל אדם שישים תכלית החכמה דבר אחר זולתי החכמה, ויאמר לאיזה דבר נלמד אלא כדי שנשיג בו זה הכבוד וזה הוללות על האמת, ועל למוד כזה אומרים חכמים [פסחים נ/ב], [סוטה כב/ב], [סוטה מז/א], [סנהדרין קה/ב], [הוריות יב/ב], [ערכין טז/ב] **שמתוך שלא לשמה בא לשמה**, כלומר שיעשה המצות וילמוד וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו אלא בשביל דבר אחר, והזהירו החכמים על זה ואמרו [אבות ד ה] **לא תעשה עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם**, והם רומזין למה שביארתי לך שאין לשום תכלית החכמה לא לקבל כבוד מבני אדם ולא להרויח ממון ולא יתעסק בתורת השם יתברך להתפרנס בה, ולא תהיה אצלו תכלית למוד החכמה **אלא לדעת אותה בלבד**,

וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהוא אמת והתורה אמת ותכלית ידיעתה לעשותה.

ואסור לאדם השלם שיאמר כשאעשה אלה המצות שהם המדות טובות ואתרחק מן העבירות שהם המדות הרעות שצוה השם יתברך שלא לעשותה מה הוא הגמול שאקבל על זה? לפי שזה כמו מה שיאמר הנער כשאני קורא זה מה יתנו לי? והם אומרים לו דבר פלוני, לפי שכשאנו רואים מיעוט שכלו שאינו מבין זה השיעור והוא מבקש לתכלית תכלית אחר אנו משיבים לו כסכלתו, כמו שנאמר ענה כסיל כאולתו, וכבר הזהירו חכמים על זה ג"כ כלומר שלא ישים האדם תכלית עבודת השם יתברך ועשיית המצוה בשביל דבר מן הדברים, והוא מה שאמר האיש השלם המשיג אמיתת העניינים (שם פ"א מ"ג) אנטיגנוס איש סוכו אמר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס, ואמנם ר"ל בזה שיאמין באמת לעצם האמת וזהו הענין שקוראין אותו עובד מאהבה, ואמרו ז"ל (ע"ז יט.) במצותיו חפץ מאד אמר ר' אליעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו, וכמה היא מבוארת והיא ראייה ברורה על מה שקדם לנו מן המאמר. וגדול מזה מה שאמרו בספרי (וכענין זה בנדרים סב.) שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רב, בשביל שאקבל שכר לעולם הבא, תלמוד לומר לאהבה את ה' אלהיך כל שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה:

הנה התבאר לך זה הענין ונתבאר שהוא כוונת התורה ויסוד כוונת החכמים עליהם השלום, ואין מעלים עיניו מזה אלא אויל משתגע שקלקלוהו ושבוהו המחשבות הסכלות והרעיונים הגרועים. וזו היא מעלת אברהם אבינו עליו השלום (סוטה לא.) שהוא היה עובד מאהבה, ולעומת הדרך הזה ראוי להיות ההתעוררות.

ולפי שידעו החכמים ז"ל שזה הענין קשה עד מאד ואין כל אדם משיג אותו, ואם השיגו אינו מסכים בו בתחילת ענין ואינו סובר שתהיה אמונה ברורה, לפי שהאדם אינו עושה מעשה אלא כדי שתגיע לו ממנו תועלת או שתסור ממנו פסידא ואם אינו כן יהיה אצלו אותה מעשה הבל וריק, האיך יאמר לבעל תורה עשה אלה המעשים ולא תעשה אותם לא לירא מעונש מן השי"ת ולא להנחיל שכר טוב, זה דבר קשה עד מאד לפי שאין כל בני אדם משיגין האמת עד שיהיו כמו אברהם אבינו ע"ה, ולכן התירו להמון כדי שיתישבו על אמונתם לעשות המצות לתקות שכר ולהנזר מן העבירות מיראת עונש, ומזרזין אותם על זה ומחזקים כוונתם עד שישגי המשיג וידע האמת והדרך השלם מה הוא כמו שעושים בנער בשעת הלמוד כמו שהבאתי המשל, והאשימו לאנטיגנוס איש סוכו בביארו להמון מה שביאר ואמרו בזה הזהירו בדבריכם כמו שנתבאר באבות (פ"א מ"א):

ואין ההמון מפסידין מכל וכל בעשותם המצות מיראת העונש ותקות השכר אלא **שהם בלתי שלמים**, ואולם זה טוב להם עד שיהיה להם כח והרגל והשתדלות בעשיית התורה ומזה יתעוררו לדעת האמת **ויחזרו עובדים מאהבה**, וזה הוא מה שאמרו ז"ל (פסחים נ.) לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

וממה שאתה צריך לדעת כי דברי חכמים ז"ל נחלקו במ **בני אדם** לשלשה כתות:

הראשונה...

והוא רוב מה שראיתי ואשר ראיתי חיבוריו ומה ששמעתי עליו הם מאמינים אותם על פשטם, ואין סוברין בהם פירוש נסתר בשום פנים, והנמנעות כולם הם אצלם מחויבות המציאות, ואמנם עושין כן לפי שלא הבינו החכמה והם רחוקים מן התבונות ואין בהם מן השלמות כדי שיתעוררו מאליהם ולא מצאו מעורר שיעורר אותם, סוברין שלא כוונו החכמים ז"ל בכל דבריהם הישרים והמתוקנים אלא מה שהבינו לפי דעתם מהם ושהם על פשוטם, ואע"פ שהנראה מקצת דבריהם יש בהם מן הדיבה והריחוק מן השכל, עד שאילו סופר על פשוטו לעמי הארץ כל שכן לחכמים, היו תמהים בהתבוננתם בהם והם אומרים היאך יתכן שיהיה בעולם אדם שיחשוב בזה או שיאמין שהיא אמונה נכונה ק"ו שייטיב בעיניו, וזו הכת עניי הדעת יש להצטער עליהם לסכלותם לפי שהם מכבדין ומנשאים החכמים כפי דעתם והם משפילים אותם בתכלית השפלות והם אינם מבינין זה, וחי השם יתברך כי הכת הזה מאבדים הדרת התורה ומאפילים זהרה ומשימים תורת ה' בהיפך המכוון בה, לפי שהשם יתברך אמר בתורה התמימה אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה והכת הזאת מספרים משפטי דברי החכמים ז"ל מה שכשומעין אותו שאר האומות אומרים רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה, ורוב מה שעושין זה הדרשנים שהן מפרשין ומודיעין להמון העם מה שאינם יודעין, ומי יתן אחר שלא ידעו ולא הבינו שיהיו שותקין, כמו שאמר מי יתן החרש תחרישון ותהי להם לחכמה, או שיהיו אומרים אין אנו מבינים כוונת החכמים בזה המאמר ולא היאך יתפרש, אבל הם מחשבים שהם מבינים אותו ומשתדלים להודיעו לפרש לעם מה שהבינו הם עצמם כפי דעתם החלושה לא מה שאמרו חכמים, ודורשין בראשי העם דרשות ממסכת ברכות ופרק חלק וזולתם על פשטם מלה במלה:

והכת השנייה...

הם רבים ג"כ, והם אותם שראו דברי החכמים או שמעו והבינו אותם כפי פשוטם וחשבו שלא כיוונו החכמים או שמעו והבינו אותם כפי פשוטם, וחשבו שלא כיוונו חכמים בו זולתי מה שמורה עליו פשט הדבר, והם באים לסכל אותם ולגנותם ומוציאין דיבה על מה שאין בו דיבה וילעגו על דברי חכמים ושכלם יותר זך מהם, ושהם עמי הארץ נפתים גרועי השכל סכלים בכלל המציאות עד שלא היו משיגים דבר חכמה בשום פנים, ורוב הנכשלים בזה השיבוש המתיחסים לחכמת הרפואות והמהבילים בגזרת הכוכבים, לפי שהם במחשבתם נבונים וחכמים בעיניהם ומחודדים ופילוסופים וכמה הם רחוקים מן האנושית אצל אותם שהם חכמים ופילוסופים על האמת, אבל הם סכלים יותר מן הכת הראשונה והרבה מהם פתיות, והוא כת ארורה לפי שהם משיבים על אנשים גדולים ונשיאים אשר נתבררה חכמתם לחכמים ואלו הפתאים אילו היה עמלם בחכמות עד שיהיו יודעים היאך ראוי לסדר ולכתוב הדברים בחכמת האלהות והדומה להן מן הדברים אצל ההמון ואצל החכמים ויבינו החלק המעשי מן הפילוסופיה, אז היו מבינים אם החכמים ז"ל חכמים אם לא, והיה מתבאר להם ענין דבריהם:

והכת השלישית...

והם חי השם מעטים עד מאד עד שאין ראוי לקרותם כת אלא כמו שיאמר לשמש מין ורק היא יחיד, והם אותם בני אדם שנתברר אצלם גדולת החכמים ז"ל וטוב שכלם ממה שנמצא בכלל דבריהם מורים על עניינים אמיתיים למאד, ואע"פ שהם מעטים ומפוזרים במקומות מחיבוריהם הם מורים על שלמותם וכי הם השיגו האמת, ושתברר ג"כ אצלם מניעת הנמנע ומוציאות המחוייב להמצא, וידעו כי הם עמי הארץ אינם מדברים התולים ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר, וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים דברו בהם בדרך חידה ומשל כי הוא זה דרך החכמים הגדולים, ולפיכך פתח ספרו גדול החכמים ואמרו להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם, וידוע הוא אצל בעל הלשון כי חידה הוא הדבר שהמכוון בו בנסתר לא בנגלה ממנו, וכמו שאמר [שופטים יד יב] "אחודה נא לכם חידה...", לפי שדברי החכמים כולם בדברים העליונים שהם התכלית אמנם הם חידה ומשל, והאיך נאשימם על שמחברים החכמה על דרך משל ומדמים אותם בדברים הפחותים ההמוניים, ואנו רואים החכם מכל האדם עשה זה ברוח הקודש ר"ל שלמה במשלי ושיר השירים ובמקצת קהלת, ואיך יקשה עלינו לסבור פירוש על דבריהם ולהוציאם מפשטם כדי שיאות לשכל ויסכים עם האמת ועם היותם כתבי הקודש, והם בעצמם סוברים בפסוקי המקרא ומוציאים אותם מפשוטם ומשימין אותם משל והוא האמת, כמו שאנו מוצאים שאמרו (ברכות יח): בפירוש פסוק [דברי הימים א יא כב] "הוא הכה את שני אריאל מואב" שהוא כולו משל, וכן מה שנאמר והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור משל, וכן מה שנאמר מי ישקני מים מבור בית לחם (ב"ק ס): ושאר הסיפור כולו משל, וכן ספר איוב בכללו אמרו קצתם משל היה (ב"ב טו):, ולא פירש לאיזה דבר הושם זה המשל, וכן מתי יחזקאל (סנהדרין נב): אמרו קצתם משל הוא ורבים כאלה. ואם אתה המעיין מאחת השתי כתות הראשונות לא תשיג בדבריו ולא בשום דבר מזה הענין, לפי שלא יהיה נאות לך שום דבר ממנו אבל יזיקך ותשנאהו, והיאך יאותו המאכלים הקלים המעטים מכמותם הישרים באיכותם לאדם שהרגיל במאכלים הרעים,

אבל באמת הם מזיקים לו והוא שונא אותם, הלא ידעת מה אמרו האנשים שהיו רגילים לאכול בצלים ושומים והדגים ונפשנו קצה וגו'. ואם אתה מן הכת השלישית כשתראה דבר מדבריהם שהדעת מרחיק אותו תעמוד ותתבונן בו ודע שהוא חידה ומשל, ותשכב עשוק הלב וטירוד הרעיון בחיבורו ובסברתו ותחשוב למצא כוונת השכל ואמונת הישר, כמו שנאמר למצוא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת, ואז תסתכל בספרי זה ויועיל לך בע"ה:

ועתה אחל לדבר במה שכוונתי לו, הוי יודע כי כמו שלא ישיג הסומא עין הצבעים ואין החרש משיג שמע הקולות ולא הסריס תאות המשגל, כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיות, וכמו שהדגים אינם יודעים יסוד האש, לפי שהיותם מיסוד המים שהם הפכי, כן אינו נודע בזה העולם הגופני תענוג העולם הרוחני, אבל אין אצלינו בשום פנים תענוג זולתי תענוג הגוף בלבד והשגת החושים מן המאכל והמשתה והמשגל, וכל מה שזולתו אלה הוא אצלינו בלי מצוי ואין אנו מכירין אותו ולא נשיג אותו בתחילת המחשבה אלא אחר חקירה גדולה. וראוי להיות כן לפי שאנחנו בעולם הגופני ולפיכך אין אנו משיגים אלא תענוגיו הגרועים הנפסקים, אבל התענוגים הנפשיים הם תמידים עומדים לעד אינם נפסקים ואין ביניהם ובין אלו התענוגים יחס ולא קורבה בשום פנים, ואין ראוי אצלינו בעלי התורה ולא אצל האלהיים מן הפילוסופים שנאמר שהמלאכים והכוכבים והגלגלים אין להם תענוג, אבל באמת שיש להם תענוג גדול במה שהם יודעין ומשיגין באמיתת הבורא יתברך ובהם הם בתענוג תמידי שאינו נפסק ואין תענוג גופני אצלם, ואינם משיגין אותו, לפי שאין להם חושים כמונו ששיגו בהם מה שאנו משיגין אותו, וכמו כן אנחנו כשיזדכח ממנו מי שיזדכח ויעלה לאותם מעלה אחר מותו אינו משיג התענוגים הגופנים ואינו רוצה בהם, אלא כעין שירצה המלך שהוא גדול הממשלה שיתפשט מלכותו וממשלתו ויחזור מלשחק עם הנערים בכדור כשהיה עושה לפנים מן המלכות וזה בקטנות שנותיו כשלא היה מבחין בין מעלת שני העניינים, כמו שאנחנו היום משבחין ומנשאים תענוגי הגוף ולא תענוגי הנפש. וכשתתבונן בענין שני אלה התענוגים תמצא פחיתות האחת ומעלת השנית ואפילו בעולם הזה. וזה כי אתה מוצא רוב בני האדם כולם מיגיעים נפשותיהם וגופותיהם בעמל ויגיעה שאין למעלה מהם כדי שיגיע לו מעלה וכבוד ושינשאוהו בני אדם והנאה זו אינה הנאת מאכל ומשתה, וכמו כן הרבה מבני אדם בוחר להנקם מאויביו יותר מהשיג הרבה מתענוגי הגוף, והרבה מבני אדם מתרחקים מן הגדול שבתענוגי הגוף מיראתו ששיגהו מזה חרפה ובושת מבני אדם או לפי שמבקש שיהא לו שם טוב, ואם עניינו כן בעוה"ז הגופני כ"ש בעולם הרוחני והוא העוה"ב שנפשותינו משכילות שם מידיעת הבורא יתברך כמו שמשכילות הגופנים העליונים או יותר, ואותו תענוג לא יחלק לחלקים ולא יסופר ולא ימצא משל למשול בו אותו התענוג, אלא כמו שאמר הנביא ע"ה כשנפלאו בעיניו גדולת הטוב ההוא ומעלתו, אמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, וכן אמרו ע"ה (ברכות יז): העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא רחיצה ולא סיכה ולא תשמיש, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו שכינה. רוצה לומר באמרו ועטרותיהם בראשיהם, השארות הנפש בקיום המושכל להם והוא הבורא יתברך, והיות הוא רוצה לומר המושכל והוא דבר אחד כמו שזכרוהו גדולי הפילוסופים בדרכים יארך ביאורם בכאן. ואמרו ונהנים מזיו שכינה, רצונו לומר שאותן הנשמות מתענגות במה שמשגיגות ויודעות מאמיתת הבורא יתברך, כמו שמתענגות חיות הקודש ושאר מדרגות המלאכים במה שהם משיגים ויודעים ממציאותו. הנה כי הטובה והתכלית האחרון הוא להגיע אל החברה העליונה הזאת, ולהיות בכבוד הזה ובמעלה הנזכרת וקיום הנפש כמו שביארנו עד אין סוף בקיום הבורא יתברך שהוא סיבת קיומה, לפי שהשיגה אותו כמו שנתבאר בפילוסופים הראשונים, וזה הוא הטוב הגדול אשר אין טוב להקיש לו ואין תענוג שידמה לו כי איך ידמה התמיד אשר אין לו סוף וקץ בדבר הנפסק, וזה שאמר (קידושין לט: חולין קמב). למען ייטב לך והארכת ימים לעולם שכולו ארוך. והרעה השלמה והנקמה הגדולה הוא שתכרת הנפש ותאבד ושלא תהיה חיה וקיימת, והוא הכרת הכתוב בתורה כמו הכרת תכרת הנפש ההיא, ואמרו ז"ל (סנהדרין סד: צ). הכרת בעוה"ז, תכרת בעולם הבא, ונאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, הנה כל מה שבחר והרגיל בתענוגי הגוף ומאס באמת ואהב השקר נכרת מאותה מעלה וישאר חומר נכרת וכבר ביאר הנביא ע"ה שהעולם הבא אינו מושג בחושים הגופניים וזהו שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך. ואמרו (ברכות לד: שבת כג: סנהדרין צט). בפירוש זה כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך אמנם היעודים הטובים והנקמות הרעות הכתובות בתורה עניינם הוא מה שאספר לך והוא זה, כי הוא אומר לך אם תעשה המצות האלה אסייע לך על עשייתם והשלמות בהם ואסיר מעליך המעיקים והמונעים כולם, לפי שהאדם אי אפשר לעשות לו מצות לא כשהוא חולה ורעב או צמא ולא בשעת מלחמה ומצור, ולכן יעד שיסורו כל אלה העניינים ושיהו בריאים ושקטים עד שתשלם להם הידיעה ויזכו לחיי העוה"ב. הנה כי אין תכלית שכר עשיית התורה באלה הדברים כולם, וכמו כן אם עברו על התורה יהיה עונשם שיארעו להם אותם הרעות כולם עד שלא יוכלו לעשות מצות, וכמו שנאמר תחת אשר לא עבדת. וכשתתבונן בזה התבוננות שלימה תמצא כאילו הוא אומר לך, אם עשית קצת מצות מאהבה והשתדלות אעזרך לעשותם כולם, ואסיר מעליך המעיקים והמונעים, ואם תעזוב דבר מהם דרך ביזוי אביא לך מונעים יימנעוך מעשותם כולם עד שלא יהיה לך שלמות ולא קיום בעוה"ב, וזהו ענין אמרם ז"ל שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. ואולם גן עדן הוא מקום דשן ושמן מבחר הארץ יש בו נהרים רבים ואילנות עושים פירות, יגלה אותו השם יתברך לבני אדם לעתיד לבא ויורה אותו הדרך להלך אליו ויתענג בו, ואפשר שימצאו בו צמחים מופלאים עד מאד

מועילין תועלת גדולה ערבים ומתוקים הרבה, מלבד אלה הידועים והמפורסמים אצלנו, וכל זה אינו מן הנמנע ולא רחוק, אבל הוא קרוב להיות ואפי' לא היה כתוב בתורה כ"ש שנתבאר זה בתורה ונתפרסם. אמנם גיהנם (עי' נדרים ח. ובע"ז ג:) הוא שם לצער ולעונש ששיג לרשעים, ולא פי' בתלמוד תואר זה העונש, אלא יש אומרים כי השמש תקרב להם וישרפם, וראיתם ע"ז מה שנאמר (מלאכי ג) הנה יום בא בוער כתנור, וקצתם אומרים כי הוא חמימות זרה תתחדש בגופותיהם ותשרפם, וראיתם על זה מה שנאמר רוחכם אש תאכלכם. ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה, ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין זה אבל הוא לצדיקים, וכן הוא לשון בראשית רבה גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים, ותחיית המתים לצדיקים בלבד ואיך יחיו הרשעים והם מתים אפי' בחייהם, וכן אמרו (ברכות יח:): רשעים אפי' בחייהם קרואים מתים, צדיקים אפי' במיתתן קרואים חיים. ודע כי האדם יש לו למות בהכרח ויתפרד וישוב למה שהורכב ממנו. אמנם ימות המשיח הוא זמן שתשוב המלכות לישראל ויחזרו לארץ ישראל, ויהי אותו המלך גדול מאד ובית מלכותו בציון יגדל שמו וזכרו יהיה מלא הגוים יותר מן המלך שלמה, וישלימו אתו כל האומות ויעבדוהו כל הארצות לצדקו הגדול ולנפלאות שיהא על ידו, וכל מי שיקום עליו יאבדהו השם יתעלה וימסור אותו בידו, וכל פסוקי המקרא מעידין על הצלחתו והצלחתו עמו, ולא ישתנה במציאות שום דבר ממה שהוא עתה אלא שהמלכות תחזור לישראל, וזהו לשון החכמים (ברכות לד.) אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד, ויהיו בימיו עשירים ואביונים גבורים וחלשים כנגד זולתם, אבל באותם הימים יהיה נקל מאד על בני אדם למצוא מחייתם עד שבעמל מעט שיעמול אדם יגיע לתועלת גדול, וזהו שאמרו (שבת ל:) עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת, לפי שבני אדם אומרים כשימצא אדם דבר מוכן ומזומן פלוני מצא פת אפוי ותבשיל מבושל, והראיה על זה מה שנאמר ובני נכר איכריכם וכורמיכם, להודיע שיש שם זרע וקציר, ולכן קצף החכם הזה שאמר המאמר הזה על תלמידו (שם) כשלא הבין דברו וחשב שהוא על פשוטו, והשיבו כפי השגתו, ולא היתה אותה התשובה תשובה האמיתית, והראיה על שלא השיב לו על אמיתתו מה שהביא ראיה אל תען כסיל כאולתו. והתועלת הגדול אשר תהיה באותם הימים הוא שנוח משעבוד מלכות שהוא מונע אותנו מעשיית המצות כולם, ותרבה החכמה כמו שנאמר כי מלאה הארץ דעה, וישבתו המלחמות כמו שנאמר ולא ישא גוי אל גוי חרב, ויהיה נמצא בימים ההם שלימות רב ונזכה בו לחיי העולם הבא, והמשיח ימות וימלוך בנו תחתיו ובן בנו, וכבר ביאר הנביא את מיתתו לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט ויארץ מלכותו ימים רבים עד מאד, ויארכו חיי בני האדם גם כן לפי שכשיסורו הדאגות והיגונות יארכו ימי האדם, ואין לתמוה שתתקיים מלכותו אלפים מן השנים, לפי שהחכמים אמרו כי הקיבוץ הטוב כשיתקבץ לא במהרה יפריד. ואין אנו מתאווים ומקוים לימות המשיח לרוב התבואות והעושר ולא שנרכב על סוסים ולא לשנות יין במיני הזמר כמו שמחשבין מבלבלי הדעת. אבל התאוו הנביאים והחסידיים ימות המשיח ורבתה תשוקתם אליו למה שיהיה בו מקבוץ הצדיקים והנהגת הטובה והחכמה וצדק המלך ורוב יושרו והפלגת חכמתו וקרבתו אל האלהים, כמו שנאמר (תהלים ב) ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך, ועשיית כל מצות תורת משה רבינו עליו השלום מאין התרשלות ועצלה ולא אונס כמו שנאמר (ירמיה לא) ולא ילמדו עוד איש אל אחיו ואיש אל רעהו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם וגוי ונתתי את תורתי בלבם וגוי' והסירותי את לב האבן מבשרכם, והרבה מאלו הפסוקים בזה הענין. ובאלה העניינים ישיגו העולם הבא השגה חזקה. והתכלית הוא העולם הבא ולעומתן הוא ההשתדלות, ולפיכך זה החכם המוחזק בידיעת האמת עיין בתכלית האחרון והניח מה שזולתו, ואמר כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ועם היותו הוא התכלית המבוקש אינו ראוי למי שהוא רוצה שיהיה עובד מאהבה שיהיה עובד להשיג העולם הבא כמו שביארנו במה שקדם, אבל יש לעבוד על הדרך שאומר וזה כי כשיאמין שיש שם חכמה והוא התורה שהגיעה אל הנביאים מאת הבורא יתעלה שהודיעם בזה המדות הטובות הם המצות והמדות הרעות והם העבירות, ראוי לו מצד שהוא אדם ישר במזג שיעשה הטובות ויסור מן הרעות, וכשיעשה זה ישלם בו הענין האנושי ויהיה נבדל מן הבהמה, וכשיהיה אדם שלם הוא מטבע האדם השלם אשר אין לו מונע שתחיה נפשו ותתקיים בקיום הידוע לה וזה הוא העולם הבא כמו שאמרנו, וזהו שנאמר (תהלים לב) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדין לבלום כמו שהמונע את הבהמות מן ההשתלחות הוא דבר מבחוץ כמו המתג והרסן ואין ראוי שיהיה אדם כן, אבל יהיה המונעו מאתו ומעצמו, רצוני לומר צורת האנושית כשתהיה שלימה היא תמנענו מאותן הדברים שמונעין ממנו השלמות והם הנקראים מדות רעות, והיא תזרז אותו ותדחנו אל מה שיביאהו אל השלמות וזהו המדות הטובות זהו המתבאר לי מכלל דבריהם בזה הענין הנכבד והנעלה. ועוד אחבר חיבור אקבץ בו כל הדרשות הנמצאים בתלמוד וזולתו ואבארם ואסבור מהם סברות שיהיו נאותים לאמיתת העניינים, ואביא ראיה מדבריהם גם כן ואגלה מה שהוא מן הדרשות דרך פשטם ואשר מהם משל ואשר מהם היו בחלום וזכרו אותו במאמר פשוט מוחלט כאילו היה בהקיץ, ובאותו החיבור אבאר לך אומנות רבות ושם אבאר כל הדברים אשר נתתי לך מהם מדברי אלה העיקרים מעט תקיש מהם על זולתם. ואין לתפוש עלי על מה שבא במאמרי זה ואשר ויתרתי בקצת מלות ועניינים שתופסים עליהם בעלי החכמה, כי אני ויתרתי זה השיעור כדי להבין למי שלא קדם לו חינוך בשום דבר מזה הענין הנכבד אשר אין משיגין אותו כל בני אדם. ומלת אפיקורוס היא ארמית, עניינה מי שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה ולפיכך קורין בזה השם כל שאינו מאמין ביסודי התורה, ומי (סנהדרין צט:) שמבזה החכמים או איזה תלמיד

חכם שיהיה או המבזה רבו. ובספרים החיצונים אמרו שהם ספרי תועים (סנהדרין ק:) וכן ספר בן סירא והוא היה איש שחיבר ספרים יש בהם התולים מענייני הכרת פנים אין בהם טעם ולא תועלת אלא איבוד הזמן בהבל, כגון אלה הספרים הנמצאים אצל הערב מספור דברי הימים והנהגות המלכים ויחסי הערבים וספרי הנגון וכיוצא בהן מן הספרים שאין בהם חכמה ולא תועלת גופני אלא איבוד הזמן בלבד. והלוחש על המכה ובלבד ברקיקה לפי שיש בזה ביזוי להשם יתברך. וההוגה את השם באותיותיו יו"ד ה"א וי"ו ה"ה שהוא השם המפורש וכבר זכרו דברים זולתי אלה שהעושה אותם אין לו חלק לעולם הבא. אמרו (בבא מציעא נח:) המלבין פני חבירו ברבים והקורא לחבירו בכנוי והמתכבד בקלון חבירו, לפי שלא יעשה מעשה מאלה ואף על פי שהם עבירות קלות כפי מחשבת החושב אלא בעל נפש גרוע שאין בה שלימות ואינה ראויה לעולם הבא.